

बुद्ध व शिक्षा

चवमि

अष्टलाल महर्जन

Downloaded from <http://www.dhamma.digital>

गुहालि कयागु सफूत

१. बौद्ध धर्म और विहार – ले० हवलदार त्रिपाठी
२. बौद्ध धर्म दर्शन – आचार्य नरेन्द्रदेव
३. बौद्ध दर्शन तथा अन्य भारतीय दर्शन—
४. धम्मपद – भिक्षु अमृतानन्द
५. बौद्ध ध्यान – भिक्षु अश्वघोष
६. बुद्ध, धर्म व संघ – भिक्षु कुमारकाश्यप
७. भारतीय दर्शन – डा० राधाकृष्णन्

बुद्ध व शिक्षा

प्रकाशक

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

श्रीघः नघःत्वा, ये

Downloaded from <http://www.dhamma.digital>

बुद्धवर्ष २५२४

नेपाल सम्वत् ११०१

बि० सं० २०३७

प्रथम संस्करण १०००

थाकू-

नेपाल प्रेस, शुक्रपथ
काठमाडौं, नेपाल
फोन - ११०३२

धर्मदान

दिवंगत माजु हिरा महर्जन

व

पतिदेव पञ्चनारायण महर्जन पिनि

पुण्यस्मृतिस बुद्ध व शिच्चा

सफू दान यानाह्य

सद्धमीमाया महर्जन

नाय्त्वा, येँ

विषय सूचि

१. बुद्ध जीवनी	१
२. बुद्ध, धर्म व संघ	१३
३. बुद्धया दर्शन : त्रिपिटक	२६
४. बुद्धया प्रतीत्य समुत्पाद	३४
५. बुद्धया मिखाय् मिसा व मिजं	४६

प्रकाशकीय

थ्व बुद्ध व शिक्षा सफू धर्मकीर्ति प्रकाशनया न्हेनिगूगु
(७२) सफूया रूपे छिकपिनि न्ह्योने तय्दुगु खना जिमित
साब लय्ताः वो । धर्मकीर्ति विहारया उपासक उपासिकापिसं
नुगः चक्कंका घ्यबा गुहाली बियादीगुलि धर्म व भाषाया
सेवा याय् खन ।

लक्ष्मीमाया उपासिकां थः दिवंगत माजु हिरा महर्जन
व स्वामी पञ्चनारायण महर्जन पिनिगु पुण्य स्मृतिस थ्व सफू
छापे याय्त चन्दा बिया दिल । उकि वय्कयात दुनुगलनिसें
धन्यवाद दु ।

अथे हे थ्व सफू च्वयादीह्य श्री अष्ठलाल महर्जनयात
नं धन्यवाद मव्युसे च्वने मफु ।

थाकु मचासे प्रेसे बिज्याना प्रूफ स्वया बिज्याह्य
श्रद्धेय अश्वघोष भन्तेया कृतज्ञ जुया ।

धम्मवती

अध्यक्ष

२५-७-२०३७

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

छुं छत्वाः रवं

विक्रम सम्वत् २०२२/२३ साल पाखे बर्मा बिज्याःपि निह्य प्यह्य अनागारिकापिसं श्रीघःले धर्मकिर्ति विहार स्थापना याना बुद्ध धर्मया उपदेश बिया बिज्याना च्वन घयागु सीका जिगु पलाः नं न्ह्यचिल । विहारय् वनेगु यायां जिगु नुगः बुद्ध धर्म पाखे क्वसाल, आस्था ब्वलन । बौद्ध धर्मय् ह्लापां दिक्षा बिया बिज्याःह्य गुरु अनागारिका धम्मवती हे धाय्माल । गुह्यसिगु कृपां थौतकं बुद्ध धर्मय् चित्त वना ध्व सफू छलपोल छिक्किपिनि ह्लाती तय्फत । भाग्ये अवले हे बर्मा बिज्याःह्य धम्मावुध नांह्य भन्ते नाप छुं छुं खँह्लाबँह्ला याय् खना बुद्धया चरित्र व उपदेशयात बांलाक थुइके खन । ध्व जिगु जन्मया अहो भाग्य खः ।

निदँ स्वदँ लिपा छुं कारणवश विहारय् तुतय् मजुइक वने मफुत । अये जुजुं अन वनेगु तापाना वन । तर विहारय् वनेगु तापाना वंसां बौद्ध धर्म व गुरुमां नाप जिगु चित्त

तामपाः । जिमि मामं विहारं पिहां वःगु सफूत हया व्यूगु
 स्वस्वं, सफू धुकू (पुस्तकालय) या सफूत स्वस्वं बौद्ध धर्म व
 विहारया गुरुमांपिनिपाखे जिगु आस्था व भक्ति दुब्बानां च्वन ।
 थुकिं याना जिगु नुगल्य् दनावःगु बुद्ध धर्मया भाव सकसितं
 प्वंका छगू निगू सफूत च्वेगु नुगल्य् दन । थ्वहे अभिव्यक्ति
 स्वरूप थौं थ्व सफू खने दयकः बयाच्वन ।

खला थ्व सफू वि. सं. २०३३ साल पाखे हे च्वे
 सिधय् धुकूगु खः । अथेसां सफू पिकया बीपि सुं दुला धका
 न्यो जुइ मछ्छाः धाय्ला लज्या धाय्ला जुया थ्व सफू पिदने
 लिपा लाना च्वन । थपले बुद्धया २५२३ दँ क्यंगु लसताय्
 थ्व सफू छगू पिदनेला धयागु मती वल तर सुयात धाय्गु
 सुयात क्यना स्वेगु धयागु न्ह्यसः जिगु न्ह्योने दँ वल ।
 थवले हे अश्र्वघोष भन्ते व अनागारिका धम्मवति जि नुगल्य्
 बिज्यात । वसपोलपिं धाःसा तापाना च्वन । धाःवने
 मछ्छाः मछ्छाः जिरः जुया छन्हु शनिवारया कार्यक्रम दुबले
 धर्मकीर्ति विहारे वना । भाग्ये वसपोलपिं निह्य दर्शन याय्
 खन । थःगु खँ प्वंकाः । वसपोलपिसं जिगु बिन्तियात
 स्वीकार याना धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी पाखें थ्व सफू
 पिकया बिज्यात । जिगु नुगः थातं च्वन, वसपोलपिन्त जिगु
 दुनुगलंनिसें दण्डवत प्रणाम व धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन
 गोष्ठीया कृतज्ञ जुया ।

अनेक सफूत ग्वाहालि कया च्वयागु थ्व सफू बुद्धया
 जीवन व शिक्षा जिगु ह्लापांया कुतः खः । थुकी दोंगु

दःसा ब्वमिपिसं च्वमिया ह्लापांया कुतः भाःपा क्षमा यानाबी
धयागु मनंतुना ।

ब्वमिपिसं थ्व सफू स्वया बुद्ध धर्मया छुं सार काय्
फत धाःसा जिगु कुतः सफल जुल भाःपी । अस्तु ।

Dhamma.Digital

च्वमि

अष्टलाल महर्जन

वलाछि प्यंगः थां

२०३७-७-२०

बुद्ध-जीवनि

नेपाःया पश्चिम दक्षिण दिशायां शाक्य क्षत्रीय तय्गु कपिलवस्तु नां या नगर छगू दया च्वन । थौं कन्हें श्व थाय्यात तिलौराकोट धाइ । थन शुद्धोदन महाराजं राज्य याना च्वंगु जुया च्वन । शुद्धोदन महाराजया निह्य कलाः प्रजापति व मायादेवीपि दु । महारानी मायादेवीया प्वाथे दया च्वंगु इले महाराजयाके विदा कया सखिजन (पासापि) नापं थःछें वन । थःछें मथेवं ले दथुइ लुम्बिनी बने सिद्धार्थ गौतम बुल । थुकथं सिद्धार्थ कुमार बूगु सः न्यनेवं शुद्धोदन महाराजया मने पुत्तिसिया तिमिला लूथें लय्ताल अले नुगः नं मल्लिकल । छायाधाःसा राज्य याय्त ग्वाहालि दुगु व सुखमय जीवनया लुखा चाय्का बीह्य साधकया बुदिनं लय्ता तर ऋषि जोतिष पिनिगु सः “इमेही लक्खणेही समन्नागतो अगारं अज्झावन् समानो राजा होती चक्कवती, पव्वज्जमानो बुद्धो” (यस्याःगु लक्षण दुह्य, यदि गृहस्थी जूसा चक्रवर्ती जुजु जुइ, कि मखुसा

(१)

प्रव्रजित जूसा बुद्ध जुइ) — [जातक कथा (अविदूरे निदान)]
 — ३६ पृ. ४३] न्यनेवं नुगः मच्छिकी । थन्याःह्य राजकुमार
 बुया न्हेनु दुखुनु हे मायादेवी स्वर्गवास जुल ।

जोतिष पिनिगु अजाःगु सुचं न्यना शुद्धोदन महाराजं
 सिद्धार्थया मन लय्तां जाय्केया निति अने—नेगु न्ह्याइपुसे
 च्वनीगु ज्वलं मुंका ह्यित्ता ह्यि ह्य्याका तल । ल्याय्हा
 जुसेलि शुद्धोदन महाराजया हे ससः कुलया न्ह्याय्मचा
 यशोधरा नाप इहिपाः याना बिल । अले मेमेपि ल्यासेतसें
 भुंकाः ह्यि ह्य्याका तल । सिद्धार्थ यात थन्याःगु नकसां
 भोगविलासे ततमतः क्यंका गृहस्थाश्रमे तथा चक्रवर्ती जुजु
 याय्गु शुद्धोदन महाराजया विचाः । तर शुद्धोदन महाराजया
 थ्व विचाः यात ग्वालि च्वाना सिद्धार्थ प्राणीमात्रया व्लेश,
 राग द्वेष, मोहलं वइगु दुःख निरोधया लें माला च्वनी ।
 ले हःपि रोगी, बुढा—बुढि, सीपि खना विरक्ततां नुगः वाय्का
 च्वनी । अवले (अंगुत्तरनिकाय् अट्टकथा २. ४. ५. कथं
 भरण्डु कालाम नामं जोगि छहा दयाच्चन वयाहे पाखें सिद्धार्थं
 गृह त्याग याय्गु खं मने लुइकल ।

बुद्धया न्ह्यो हे व थासे वैदिक कर्मकाण्डया विरोधी
 जुया ज्ञान मार्ग, उपासना, उपवास व आत्मसुद्धिया अनुशरण
 याय् धुं कूपि ऋषिगणत द्युं कूगु जुया च्वन । थ्वहे पुच्ले
 बालारकालाम व उदक रामपुत्रपि नं खः । थपि सांख्य
 दर्शकत खः । सिद्धार्थ थः बुं स्वः वनीवले थपि हे बालार-

कालामया शिष्य भरण्डुकालामयाषाय् घौछि निघौ च्वनेगु
 यात् । भरण्डुया पाखें संन्यासी धर्मया महिमा थुइकल, अले
 समाधिया शिक्षा काल । आलारकालामया दर्शनया छुं भचा
 विचा थनं हे काल (भगवान्बुद्ध—धर्मानन्द कोसम्बी
 वृ. ६३) ।

सिद्धार्थ भरण्डुकालामया पाखें थथे शिक्षा काय्
 धुंसेलि न्यीगुदँया बैसय् गृह त्याग याय्गु मती तल । उगु हे
 इले सिद्धार्थया थः काय् बूगु सः ताय्सातं “राहु जातो, वन्धनं
 जातन्ति” (बौद्ध धर्म और विहार) अथवा राहुवुल, पंगलः
 बल” धयागु सः पिज्वेकल । सिद्धार्थया थ्व सः न्यना शुद्धोदन
 महाराजं थः छय्या नां “राहुल” हे तया बिल । व्याहा जुल,
 काय् बुल, अथे जुजुं फकं गृहस्थं थियाहः लिसे पंगलत यक्कों
 दयावोगु सीका कन्थक सलगया छन्दक धयाह्य सलच्यो ल्यु
 तया थः कलाः व काय्यात चुप्पा नय्गु आशायात नापं
 त्वाःह्लाना गृह त्याग यात् । थःगु देश पिने कोसल देशे
 अनोमा नांगु खुसिया सिथे थमंतुं सँ खाना ह्यासुगु काषाय्
 वस्त्रं पुना भिक्षु जुल । थुकिया ताःहाकःगु खँ बुद्धं सुन्सुमार-
 गिरी बत्सराज उदेनया काय् बोधिराजयात कना बिज्यागु खः
 (मज्झिमनिकाय् २।४।५) हाकनं थ्व खँ बुद्ध—वचन निदान-
 कथा, ललित विस्तर, बुद्ध चरित्त आदि काव्यमय बौद्ध धर्म
 ग्रन्थे उल्लेख जुया च्वंगु दु ।

थुकथं सिद्धार्थं गृहत्याग याय् धुंसेलि भरण्डुकालामया
 पाखें ह्यस्युम आलारकालामयाथाय् वना “आकि च्चयायतन”

समाधिया शिक्षा काल । सिद्धार्थं थुगु समाधिया ज्या याकनं
सीका कया मेगु शिक्षा पवन, तर आलारकालामयागु थुलि
अप्पो थः मसःगु वचं कया “उद्दकराम पुत्र ‘धयाम मेह्य
ऋषि याथाय् वनो’ अन सिद्धार्थं ‘नैवसंज्ञा’—नाम संज्ञायतन”
नां या समाधिया शिक्षा काल (बुद्धचर्या पृ. ४१४) । सिद्धार्थं
छु कारणया निति अभिनिष्क्रमण याःगु खः व अपि निह्य
ऋषिपिनि पाखेंनं काय् मफुसेलि राजगृहया तपस्वितय् पाखें
ध्यान, योग व तपस्या ज्वलं कयाः लुइकाः उरूबेलाया
मुण्डेश्वरी पर्वते खुदं तक तपस्या यात ।

ध्व मुण्डेश्वरी पर्वतय् खुदं तक कठिन तपस्या याःगु
खें मज्झिम निकायया सिंहनाद सुत्तन्ते थःह्य सर्वश्रेष्ठ शिष्य
सारिपुत्रयात कना बिज्याःगु दु । खुदं तक तपस्या याःबले
ह्लाः तुति सिन्कार्थे च्वना वन, मिखा तुं थें गाः वन, खि
चो फुकं दित, ला हि मदया ह्य कंलाय् (क्वयं क्वयं) जक
जुल । दनेगु हे सांमर्थ्य मन्त, खा यागु व ह्याया रूप हे मन्त ।
थन्याःगु कथं तपस्या यानानं छुं हे ज्ञां लुइके मफुसेलि नसा
नय्गु यात । नसा नय्गु यासेलि थःगु सेवा याः वया च्वंपि
न्याह्य पासापि तप भ्रस्त जुल धका वाना वन । इपि वसेलि
सिद्धार्थं मेगु बोधिवृक्षया सिमातःले च्ववन । आः जिगु शरीर
न्ह्यागु जूसां सम्यक्सम्बोधि प्राप्त मजुइकं ध्व आसन तोते
मखु धयागु प्रतिज्ञा यात । थुगु प्रतिज्ञायात बौद्ध ग्रन्थे
वज्रासन घषातःगु दु । थन्याःगु इले सेनानी गृहया कृषक-
पतिया म्हाय्मचां ह्लापांगु गर्भे हे काय् बूगुया लसताय् वृक्ष

देवताः घकाः सिद्धार्थयात लुँद्यमाय् क्षीर भोजन याकः वल ।
 ध्व हे दिन बैशाख पुह्लि जुया चवन । थुगु कृषकपतिया म्हाय्
 सुजाताया क्षीर भोजन याय् धुंका बैशाख पुह्लिखुनु हे
 सिद्धार्थयात छगू अजुगति चायापुगु तेज जः पिज्वल, शक्ति व
 स्फुति प्राप्त जुल ।

सिद्धार्थ बोधिवृक्षया सिमातःले वज्रासन याना च्वंबले
 वस्पोलया तेज, तप, समाधि स्यंकेत अनेक मार वल ।
 अमिसं तपस्या भंग याय्त् अनेक शस्त्र अस्त्र प्रयोग यात तर
 सिद्धार्थ थःगु समाधी हे लीन जुया चवन । मार थः बुसेलि
 यक्ष, पिशाच, भूत आदि सःताः त्रास वयन अकिंन समाधि
 स्यंके मफुसेलि बां बां लाःपि अपसरागण सःताः संसारिक
 लोभ याकेगु, आशक्त व प्यासकुलुयाके कथं मे हाय्कल,
 प्याखँ हुइकल, तर सिद्धार्थयात समाधि थने मफुत । बूह्य
 मार, गन्धर्व, किन्नर, अपसरापि च्वंच्वंगु खना सिद्धार्थ अमित
 थुइका बिलकि इन्द्रीय भोगं दुष्परिणाम व भयंकर जुइ ।
 ध्व फुक संसारिक क्षणिक जक खः, थुकि हे संसार्य प्राणीमात्र
 यात बारंबार सी, बुइ, रोगी जुइ आदि दुःख जुइ । सांसारिक
 दुःख मुक्तिया ज्ञां न्यना सकल मारतसें थःगु दों स्वीकार याना
 क्षमा फवना लिहां वन । अवलेनिसें सिद्धार्थ कुमारयात
 मारजित वा लोकजित घका नांतल ।

थुकथं सिद्धार्थ कुमार अनेक मारयात त्याके धुसेलि
 स्वंगुगु पहराय् पूर्वजन्मया ज्ञां लुइका काल, दिव्य चक्षु लुइका

काल, अले प्रतीत्यसमुत्पादया ज्ञां थुइका काल । थथे प्रतीत्य-
समुत्पादया ज्ञां थुइका काय्फुगु लसताय् सिद्धार्थं थुगु
बोधिवृक्षया सिमातः लय् न्हेनु तक इच्छापूर्णं जुइक च्वना
थुकिं चतुआर्यं सत्य खँ बाल ।

थथे चतुआर्यं सत्य यात खँके धुसेलि ह्लापां सुघात
थ्व धर्मया खँ कने माली धकाः नुगलं वाय्काः आलारकालाम
थ उइक रामपुत्रपिं लुमंकल । तर थपिं सीधुंकूगु खँ सिसेंलि
थःत त्वःता वंपिं पंचवर्गीय भिक्षुपिन्त ह्लापां थमं सुइकाःगु
धर्मदेशना याय्माः धका थुइका काल । अपिं हे ह्लापां धर्मदेशना
याय्त माःगु छाय् धाय्बन्नय् साधारण मनूत अबले वैदिक
धर्मय् हे आसक्त जुया च्वंपिं जूया निति इमिसं ह्लापांगु
ह्यूपाः काचाक्क थुइका काय् फइ मखु धकाः खः । पंचवर्गीय
भिक्षुपिं भच्चा ज्ञानया चेष्टा दय् धुंकूपिं जुल, थमिसं ह्लापलाक
थुइका काय्फे घयागु मनं वाय्का अपिं च्वंच्वंधाय् ऋषिपतन
(सारनाथ) बिज्यात ।

ऋषिपतन सारनाथय् थयंका पंचवर्गीय भिक्षुपिन्त
ह्लापां आषाढ पुह्ली खुनु धर्मचक्र सूत्र देशना यानालिं
(क) शरीरयात अति कष्ट बिइगु व (ख) काम सुखय्
भुले जुइगु, थ्व नित्तां बांछवया मध्यम मार्गया धर्मदेशना
याना बिज्यात । अले कृष्णपक्षया पञ्चमि खुनु अनत्तलक्खणा
सुत्र आज्ञा जुया अनित्य. दुःख, अनात्मवादया धर्मदेशना जुल ।
बुद्धया चतुआर्यं सत्य व आर्यं अष्टांगिक मार्गं मध्यम मार्गं
खः । चतुआर्यं सत्य व आर्यअष्टांगिक मार्गं थथे खः—

चतु आर्यसत्य

१. दुःख सत्य —

१. जन्म ज्वी माःगु दुःख, २. बुढा ज्वी माःगु दुःख,
३. रोगं कय्का च्वनेमाःगु दुःख, ४. सिनावने माःगु दुःख,
५. मयोपि नाप होना च्वने माःगु दुःख, ६. योपि नाप बाया च्वने माःगु दुःख,
७. इच्छा यानार्थे पुरे मज्वीगु दुःख,
८. संक्षिप्तं पञ्चउपादान स्कन्ध हे दुःख ।

२. दुःख समुदय सत्य —

१. काम तृष्णा, २. भव तृष्णा, ३. विभव तृष्णा ।

३. दुःख निरोध सत्य —

१. संउपादी शेष निर्वाण, २. अनुपादि शेष निर्वाण ।

४. दुःख निरोध गामिनी प्रतिपदा आर्यसत्य —

आर्यअष्टांगिक मार्ग

१. सम्यक दृष्टि —

चतु आर्यसत्ययात यथार्थ रूपं बांलाक खंकेगु ।

२. सम्यक संकल्प —

१. नैऋम्य संकल्प, २. अब्यापाइ संकल्प, ३. अवि-
र्विहसा संकल्प ।

३. सम्यक वाचा —

कूठ खँ, छागु खँ, चुगलि खँ, व्यर्थ खँ मल्लाय्गु
(थपि प्यंगू काम सुचरित्र) ।

४. सम्यक कर्मान्त —

१. प्राणी हिंसा मयाय्गु, २. परवस्तु मरुवीगु,
३. व्यभिचार मयाय्गु (थपि स्त्रंगू काय सुचरित्र) ।

५. सम्यक आज्ञीव —

शस्त्र, प्राणी, मद्य, दास, विष थपि न्याता ममीगु ।

६. सम्यक व्यायाम —

उत्पन्न मजू निगू पाप उत्पन्न मयाय्गु कोशिस याय्गु,
उत्पन्न ज्वी धुंकूगु पाप मदय्का छ्वेगु, उत्पन्न मजूनिगु
कुशलयात उत्पन्न याय्गु, उत्पन्न ज्वी धुंकगु कुशलयात
कन बढे याय्गु ।

७. सम्यक स्मृति —

१. कायानुपस्सना, २. वेदानुपस्सना, ३. चित्तानु-
पस्सना, ४. धम्मानुपस्सना ।

८. सम्यक समाधि —

१. वितर्क, विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रता प्रथम ध्यान ।
२. विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रता द्वितीय ध्यान ।
३. प्रीति, सुख, एकाग्रता तृतीय ध्यान ।
४. सुख, एकाग्रता चतुर्थ ध्यान ।
५. उपेक्षा, एकाग्रता पंचम ध्यान ।

(८)

थुकथं चतुआर्यं सत्य व आर्यं अष्टांगिक मार्गयात
 बांलाक कना थाय्थासय् थुगु धर्मं प्रचारया निति थः
 शिष्यपिन्त नायो याना छ्वत अले थः हे नं धर्मचक्र प्रवर्तनया
 निति थाय्थासय् चाःहिला बिज्यात । अले उरुबेलाया
 कपासिया बनय् च्वंपि स्वीह्म क्षेत्री तय्त नं धर्मदेशना याना
 बिज्यात (जातक कथा) ।

धर्मदेशना यायां हिला ववं छनु उरुबेलाया काश्यप-
 पिथाय् बासं च्वनेत खँह्लाः बलय् यज्ञ रक्षाया निति च्वंच्वंह्म
 नागराजायापाखें बच्चे जुइ फुसा च्वं धयागु बचन कया अनहे
 बासं च्वना बिज्यात । उबले नागराजा पिहाँवया तमं विषया
 कुं ल्हत, ग्यानापुगु जः पिकाल । नागराजाया थन्याःगु तं खना
 छक्वलं वया ह्याय् छाय् व्यथा याय् धका मनं तुना बुद्धं विष
 लगय् मज्जीक ग्यानापुगु मि जः पिकया बिल । बुद्धया थ्व
 ग्यानापुगु मि जः खना उरुबेलाया सकल काश्यपत चित्लाय्
 दन अले परम सुन्दरम श्रमणयात स्यात धकाः पश्चाताप सः
 पिकाल । (महावग्गो १, ३, १, २ व १, ३) । तर बुद्धं
 थःगु शक्ति नागराजाया शक्तियात व्वतेला विषरहित याना
 कन्हेखुनु काश्यपपिथाय् वयने यंकल । थथे हे बुद्धं थःगु
 ऋद्धि किन्त्यागू चमत्कार वयोसेलि उरुबेलाया काश्यप पिनिगु
 अभिमान तनावन अले बुद्धया शरणय् वन । थःगु यज्ञया
 साधनत फुक खुसिं चुइके छ्वया नदी काश्यप, गया काश्यप,
 स्वयं बुद्धया शरण वना प्रव्रजित जुल ।

थनंलि बुद्ध जुई धुंका दर्शन बिया बिज्याहुं धया वंह्म

मगधराज विम्बसारयाथाय् बुद्धं दर्शनं व्यु विज्यात । थवल्ले काश्यप बन्धुतयत् 'आदित्य सुत्त' या उपदेशं बिया विज्यात । अले बौद्ध संघया निति 'बेणुबन' दान यात । थथे काश्यपपि प्रव्रजित जुइ धुसेलि बुद्ध शासनय् थक्को प्रव्रजितत दत्त बौद्ध धर्मं थक्को प्रचार जुल ।

राजगृहया दार्शनिक संजयया आश्रमय् सारिपुत्रं बं महामौद्गल्यायनं निम्हं अद्ययनं याना च्वंगु जुया च्वन । छनु थपि निम्हं मेगु गामय् प्याहां बन । उकिया प्रभावं निम्हं संन्यासि जुल । अमिसं संजय आश्रमय् थक्को ब्राह्मण धर्मया ग्रन्थत व्वन अथेसां गुगु तत्त्व व ज्ञान लुइकेत सना च्वंगु खः अन अमिसं लुइके मफया असन्तोष जुया च्वन । छन्दु सारिपुत्र राजगृह चाःहिला च्वंगु इलय् बुद्धया छह्य शिष्य भिक्षु अश्रजित नाप लात । अश्रजितया चक्कंगु खा, बसय् तयातःगु इन्द्रिय खना छं गुरु सु सुयागु धर्मो दना च्वना थकाः थ्यन । सारिपुत्रया थ्व सः न्यना अश्रजितं जवाः बिइ—जिमि गुरु शाक्य कुलया पुत्र, प्रव्रजित जूह्य खः । जि वया हे शिष्य, छुं दिन तिनि दत्त जि थ्वया धर्मय् वयागु, जिमि गुरुं थथे थका धर्मदेशना याना विज्याई—

‘ये धम्मा हेतुप्पभवा तेसं हे तुं तथागतो आह ।

तेसञ्च यो निरोधो एवं वादी महा समणो ‘ति’ ।’

बौद्ध धर्मं और विहार पृ. ६४ अर्थात् धर्मं (दुःखया) हेतुं उत्पन्न जुइ, उकि जिमि गुरुं दुःख व उकिया कारण निगुलि

कना बिज्याः । अले व हेतुया निरोध व निरोधया उपायनं
कना बिज्याः । थ्व हे जिमि गुरुया सिद्धान्त खः । “थ्व खँ
न्यनेवं, सारिपुत्र, आतिनि जि ज्ञानया सारतत्व लुइका धका
मती तथा” खुशियुया महामौद्गल्यायनयोथाय वन । अभ्व-
जितया बुद्ध वचन कन ।

अले अपि निम्हं बुद्धया शरणय वनेत थःपिनि गुरु
संजययाथाय अनुमति काः वन । अनुमति मव्यूसां निम्हं
बुद्धया शिष्य जूवन । निम्हं बोद्ध धर्मय दिक्षित जुसेलि
संजयया मेपि नं फुकं शिष्यपि बुद्धया धर्मय वन । घाइकि
थुकि हे संजयया मृत्यू जुल । सारिपुत्र व मौद्गल्यायन निम्हं
बुद्धया मुख्य मुख्यपि शिष्यपि जुल । बोद्ध धर्मया महाप्रज्ञं
सारिपुत्र सर्वश्रेष्ठ व ऋद्धिवानय महामौद्गल्यायन सर्वश्रेष्ठ
जुल । थ्व खँ बुद्धं श्रावस्ती छगू तःधंगु सभाय धया
बिज्याःगु खः (अंगुत्तर निकाय-१, २, १-७) । अले
सुत्तनिपातय बुद्धं सारिपुत्रयात धर्म सेनापतिया संज्ञा नं
बिया बिज्यागु खनेदु ।

तर थन्याःपि सारिपुत्र व मौद्गल्यायन बुद्धया लिपानं
बुद्धधर्म ल्यंका तइपि धका बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यासां बुद्धया
न्ह्यो हे निम्हं ह्यापां हे परिनिर्वाण जुल । थपि निह्य सिना
बुद्धं मेम छह्य शिष्य खँका बिज्यात । थ्व स्वंगू बेदं पारंगतह्य
हिन्दु दार्शनिक खः । थ्वया नां महाकाश्यप खः । महाकाश्यपं
हे थौतक ल्यंका तल, बुद्धया कण्डा विश्व शान्तिया प्रतीकया
रूपय थना थकल ।

थुकथं शाक्यकुले जन्म जुया, यौवनावस्थायनं राज-
बैभावयात वांछ्वया सकल सत्व प्राणीपिन्त दुःखं मुक्त याय्या
निति मध्यममार्गं लुइका प्रचार याना चय्दैया बैशय् महापरि-
रिर्वाण जुया बिज्यात ।

बुद्ध, धर्म व संघ

बुद्ध, धर्म व संघ बौद्ध धर्मया स्वंगू रत्न घका हना तल । मन्तसें 'ॐ नमः रत्न त्रयाय' घकाः बौद्ध धर्मयात नमस्कार याइ । बुद्ध धर्म व संघया स्मरण याइ । थुकि भय दुःखयात तापाका बिइ धयातल । थुकियात शरणत्रय घकाः नं धाः । थ्वहे लुमंका प्रायः सकलें शिष्यपि बुद्धया इलय् हे प्रव्रज्या जुल । गृहस्थपि नं बुद्धया शील कया वा बुद्ध, धर्म, संघयात लुमंकेगु दैनिक चर्या त्रिरत्नया शरणय् वनिइ । बुद्धया धापूकथं बुद्धानुस्मृति, धर्मानुस्मृति, संघानुस्मृति वा त्रिरत्नयात लुमंकेगु हे कुशल धर्मयात लुइकेगु व अकुशल धर्मयात हाचां गाय्गु खः । भिक्षुणी रोहिणीं थेरीगाथाय् (२८८) घाःगु दु "यदी दुःख भय दुसा, व छन्त मयोसा बुद्धया शरण हूँ अले धर्म व संघया नं ।" थथे हे त्रिरत्नया शरणय् वनेगु आवश्यकता वयना धम्मपदय् घया तःगु दु" गुह्यस्यां बुद्धया शरण काःगु दु वा चतुआर्य सत्य व आर्य

(१३)

अष्टांगिक मार्गया स्वरूपयात् बांलाक थुइकी वयात न्ह्यावलें
उत्तम शरण धाइ । थ्वहे उत्तम शरण लाना वैगु दुःख मुक्त
जुइ । थुगु हे अर्थय् छकः भगवान् बुद्धं धया बिज्याःगु दु
थःगु शरण वःपिनि शोक हरण जुइ (शोकस्य हर्ता
शरणात्म्) । थुगु शरणागतिया परिभाषा विसे आचार्य
बुद्धघोषं धाःगु दु थ्व छगू “धार्मिक चेतनाया उदय” खः ।
थ्व छगू गम्भीर मनीवैज्ञानिक सत्य खः । तर थ्व
सत्यता बौद्धपिनि जक मखु मेमेगु धर्मयन् ठीक खः ।
गबले सुयागु नुगलय् आध्यात्मिक चेतनां थाय् काइ वं छुं नं
कथं थःगु ह्लापांगु अवस्थाय् आत्म समर्पणया भावना अवश्य
पिकाइ, गथे व जिमि स्वामि खः, जि वया दास, यदि अथे
मधाःसा ‘वं जिमि शास्ता, जि वया शिष्यला अवश्य धाइ ।’
(बौद्ध दर्शन तथा अन्य भारतीय दर्शन) । प्रत्येक बौद्धपिसं
स्मरण याइ व भगवान् मुक्त पुरुष, पूर्ण ज्ञानी, विद्याआचरणं
युक्त, सुन्दर गति प्राप्त, लोकविद, पुरुषया संयमी याय्त
योग्यह्य नायो, अले मनुष्य व देवतापिनि शास्ता खः अले ब
महर्षि खः, महामुनि खः, जिन खः, विनायक खः, धर्मचक्र
प्रवर्तक खः ।

बुद्ध गुण गुंगू दु :—

- इतिपि सो भगवा अरहं = राग, द्वेष, क्लेशथें जग्गु
प्राणी मात्रया शत्रु नाश याना बिज्याःगु व गुप्त पाप
याना बिमज्याःगुलि “अरहं” खः ।

२. इतिपि सो भगवा सम्मा सम्बुद्धो = फुक्क धर्मयात थुइका बिज्या:गुलि वस्पोल 'सम्यक सम्बुद्ध' ।
३. इतिपि सो भगवा विज्जा चरण सम्पन्नो = (क) स्वंगू (ख) च्यागू विद्या व आचरणं फिन्यागुलीं सम्पूर्णं जुया बिज्या:गुलि 'विज्जाचरण सम्पन्न' खः ।
४. इतिपि सो भगवा सुगतो = दुखं मुक्कमु त्तिर्वाण पञ्जे ला:ह्य जूया निति 'सुगतो' खः ।
५. इतिपि सो भगवा लोकविद् = सत्तलोक, संखारलोक व ओकासलोक धयागु स्वंगू लोकयात सीका बिज्या:गुलि 'लोकविद्' खः ।
६. इतिपि सो भगवा अनुत्तरो पुरिसदम्म सारथी = दुष्ट व हारर्पि प्राणीपिन्त कोतेले फुगुलि 'अनुत्तरो पुरिसदम्म सारथी' खः ।
७. इतिपि सो भगवा सत्था देव मनुस्सानं = द्यो व मनुष्यया गुरु जुया बिज्या:गुलि 'सत्था देवमनुस्सानं' खः ।
८. इतिपि सो भगवा बुद्धो = चतुआर्य सत्ययात बांलाक छुतय् छुतय् याना सीका बिज्या:गुलि 'बुद्ध' खः ।
९. इतिपि सो भगवा = रागादि क्लेशयात दमन याना खुगू भाग्गें पूर्णं जुया बिज्या:गुलि 'भगवान्' खः ।

(क) स्वंगू विद्या =

१. पुब्बे निवास विज्जा—पूर्वजन्मया खँ सीके फुगु विद्या ४

२. दिव्य चकखु विज्जा—देवतापिनि मिखाथें स्थूल व सूक्ष्म तापाः वा सत्तीगु वस्तु खंके फुगु विद्या ।
३. आसवक्खय विज्जा—क्लेश आश्रवयात फुके फुगु अहंन्त मार्ग विद्या ।

(ख) च्यागू विद्या =

१. दिव्य चकखु विज्जा—दूविनंथें खंकेफुगु विद्या ।
२. दिव्य सोत —टेलिफोनंथें ताय्के फुगु विद्या ।
३. इद्धि विघ विज्जा —चटकथें ऋद्धि केनेफुगु विद्या ।
४. चेतो परिय विज्जा —करपिनिगु चित्त सीकेफुगु विद्या ।
५. पुब्बे निवास विज्जा—पूर्वजन्मया खँ सीकेफुगु विद्या ।
६. आसवक्खय विज्जा —क्लेश आश्रव मदय्केफुगु अहंत-मार्ग विद्या ।
७. मनोमयि विज्जा —मनं तुनाथें पूरे याय्फुगु विद्या ।
८. विपस्सना विज्जा —अनित्य, दुःख, अनात्म, धका नाम रूप धर्म फुकं सीकेफुगु विद्या ।

(ग) स्वंगू लोक =

१. सत्तलोक —सत्त्व प्राणीपि ।
२. संखारलोक —लौकिक नाम व रूप ।
३. ओकासलोक—सत्त्व प्राणीपि च्वनीगु थाय् ।

(१६)

(घ) चतुआर्य सत्य =

१. दक्ख सच्चं - दुःख सत्य ।
२. दुःख समुदय सच्चं - दुःख समुदय सत्य (दुःखया कारण) ।
३. दुःख निरोध सच्चं - दुःख निरोध (मदय्केगु) सत्य ।
४. दुःख निरोध गामिनी पटिपदा अरिय सच्चं - दुःख मदय्केगु विधि मार्ग आर्य सत्य ।

(ङ) खूगु भाग्य =

१. इस्सरिय - ऐश्वर्य थःगु चित्त थमं धयार्थे दुगु भाग्य ।
२. धम्म - गुंगू लोक्त्तर धर्म दुगु भाग्य ।
३. यस - परिवार व किर्ति दुगु भाग्य ।
४. सिरि - श्री शोभां युक्तगु भाग्य ।
५. काम - थमं मती तयार्थे पूरय् याय् फुगु भाग्य ।
६. पयत्त - महान वीर्यं पूर्णगु भाग्य ।

धर्म

मानवताया इतिहास कथं बहुजन हिताय नीति मनुखे मनुयात अनेक नियमया वालं चित । गथे मां, बौ, गुरु थः स्वया थजिपिन्त हनाबना तय्माः । थन्याःगु नैतिक नियम नीति शास्त्र दत । तर थ्व नीति शास्त्र मयोपिनि नुगलय् इष्यां,

लोभ, द्वेष, मोह आदि शत्रुं थाय् काल । थुक्कियात्ता समाज्य् देशय् अशान्ति थाय् नाल । थुक्कियात् शान्ति थाय्या निति विद्वत्तवर्गपिसं धर्म व पापया नामाकरण याना स्वर्गया आशा व नर्कया ख्याचो बिया शान्तिया लें वयना थकल ।

थथे सुं विद्वानवर्गं सर्वजन हिताय्या लक्षतुना नियम नीति दय्की उक्कियात् शुद्ध रूपं अनुकरण थाय्गु हे धर्म घयागु जूवन । अनेगु देश व जाती अने-अनेपि विद्वत्तवर्गया उदय जुसेलि अमिसं थःथःगु हे पहलं सर्वजन हिताय्या लक्ष तुना अनेनेगु नीतित दय्कल । वहे नीति लिपा धर्मया नमं नामकरण जूवन गथे :—

१. लेपचातय् धर्मग्रन्थ (नीति शास्त्र) — “नाम्थार”
२. मुसमां ” — “कुरान शरीफ”
३. अंग्रेज ” — “बाइबल”
४. शिख ” — “जपुजी”
५. हिन्दू ” — “पुराण”
६. शैव ” — “स्मृति पुराण”
७. बौद्ध ” — “त्रिपिटक”

धार्थेला बुद्ध व धर्म छम हे खः । बुद्धं थम्हं नंतःको मच्छि घया बिज्यागु दु “सुनां धर्मयात् खनी वं जित्तः खनी, सुनां जित्त खनी वं धर्मयात् खनी” (यो धम्मं पस्सति सो मं पस्सति, यो मं पस्सति सो धम्मं पस्सति—संघाति सुत्त, इत्तिवुत्तक) । महायान धर्मय् थुक्कियात् सत्य स्वीकृति

‘धर्मं कायास्तथावता’ धया विस्तृत तात्वीक रूप ब्यूगु दु ।
 ऋहापरिवणि जुया बिज्याःगु इलय् “जियां लिपा जि याना
 चकागु उपदेश धर्मं व विनय् हे छिमि शास्ता जुइ” —
 महापरिनिब्वान सुत्त, दीघ० २।३ बुद्धं आज्ञा जुया बिज्याःगु
 दु । उकि धर्मं बुद्धया प्रतिनिधि रूप खः । परन्तु ‘धर्मं’ थःगु
 अस्तित्वया निति बुद्ध नाप स्वापू दु ।

बुद्धं धर्मया निति थः हे पात । धर्म प्रचारया निति,
 ब्रह्मचर्य प्रकाशया निति, संघ दय्कल । बुद्धयां लिपा थुगु
 संघया नियन्त्रण कर्ता नं थ्व हे धर्मं जुल । धार्थेला बुद्धया
 इलय् नं संघया संचालन व नियन्त्रण बुद्धं याना घका धया
 मबिज्याः । थुकथं बुद्ध व संघया दथुइ च्वना धर्म मध्यस्तता
 याइ । मज्झिम निकाय १।३।७ स धयातःगु दु गुगु धर्मयात
 श्रेष्ठ स्त्रीपुरुषं साक्षात्कार याइ व ह्लापां नं कल्याणकारी जुइ,
 मध्यय् नं कल्याणकारी जुइ, अन्तय् नं कल्याणकारी जुइ । बुद्धं
 स्वयं आज्ञा जुया बिज्याःगु दु “जि थ्व धर्मं लाना कया गुगु
 गम्भीर, दूर्दश, दूरनुबोध, शान्त व उत्तम अले तर्क अप्राप्य
 खः । थ्व धर्मं कुशल खः, बुद्धिमानजनपिसं थ्वयात साक्षात्कार
 याय् बह जू ।”

धर्म गुण खुगू दु :—

१. स्वाक्खातो भगवता धम्मो — आदिनिसें अन्त तक
 कल्याण जुइगु (क) फिगू प्रकारया धर्म उपदेश बांलाक
 कना बिज्याःगुलि “स्वाक्खातो” खः ।

२. सन्दिट्टिको - थनया थनं सफल जुइगु खंकेफइगु बा आर्य पुद्गलपिसं थम्हं हे थुइका काय्फेगु (ख) गुंगू लोकोत्तर धर्म उपदेश कना बिज्यागुलि 'सन्दिट्टिक' खः ।
३. अकालिको - समय हिले मलावं हे फल बिइगु (ग) प्यंगू प्रकारया उत्तम मार्ग कना बिज्यागुलि 'धर्म अकालिक' खः ।
४. एहि पस्सिको - सकसितं थन वया सोवा धाय् बहःगु गुंगू लोकोत्तर धर्म शुद्धगु जूगुलि 'एहि पस्सिको' खः ।
५. ओपनयिको - धर्म मार्ग प्यंगू व फल प्यंगू लाकेत व निर्वाण थ्यंका बिइगु धर्म जूगुया निति 'ओपनयिको' खः ।
६. पच्चत्तं वेदित्तव्वो विञ्जूहीति - विद्वानजनपिसं थः थमंतुं अनुभव याना सीका थुइका काय् योग्यगु धर्म जूगुलि 'वेदित्तव्वो विञ्जूहीति' खः ।

(क) उत्तम धर्म किगू—

(१) स्रोतापत्ति मार्ग	(२) स्रोतापत्ति फल
(३) सकृदागामि मार्ग	(४) सकृदागामि फल
(५) अनागामि मार्ग	(६) अनागामि फल
(७) अरहन्त मार्ग	(८) अरहन्त फल
(९) निर्वाण	(१०) परियत्ति (त्रिपिटक)

(ख) गुंगू लोकोत्तर धर्म—

परियत्ति बाहेक (क) उत्तम धर्म फुकं

(२०)

(ग) प्यंगू उत्तम मार्ग—

- (१) स्रोतापत्ति मार्ग (३) अनागामि मार्ग
(२) सकृदागामि मार्ग (४) अरहन्त मार्ग

संघ

च्चेहे धाय्धुन भगवान् बुद्धं सकल प्राणी मात्रया दुःख मुक्त यायेगु लँ मालेया निति थःगु अपाय्धंगु वैभवयात त्याग याना बिज्यात । बुद्धं बुद्धत्व लाय् धुँसेलि सकल प्राणीयात थमं लानागु ज्ञानया लँ क्यनेगु कुतः याना बिज्यात । थथे ज्ञानया लँ विश्व प्राणीपिन्त न्यंकेत व थःगु धर्म ताः तक ल्यंका तय्त बौद्ध संघ विना संभव मजू । उकिं बौद्ध संघ पतिपनस्था याय्गु विचाः याना धमाधम सेवक संग्रह याना बिज्यात ।

उगु इलय् समस्त विश्व प्राणीपिं बुद्धं खंका बिज्यागु वास्तविक सत्य व सदाचारयात तंकाः सामन्त, शोषण नीति व मिथ्या धर्मय् मिखा तिसिना ब्वाना च्वन । पुरोहित परम्पराय् अश्वमेध, नरमेध, गोमेध आदि यज्ञया मिथ्या आडम्बर व बन्धविश्वासय् लाना च्वन । थथे ग्यानापुगु वातावरणं तोपुया च्वंगु समाजयात लँ क्यनेया निति बुद्धं छगू शिष्ट सम्पन्न निस्वार्थि मनूतय्गु छपुचः आवश्यकता कथं बुद्धं भिक्षु संघया गठन याना बिज्यागु खनेदु । उगु इलय् आम्हू, क्षत्री, वैश्य, शूद्र आदि जाति चिनातःगु बन्धनयात

चफुना जाति, वर्ण आदिया भेदभाव रहित संघया सदश्यता बिया बिज्यात । मनूतय् न्ह्यपुइ ग्वयातःगु रूढिवादि ताःचा चाय्का बिल ।

अपाय्सकं रूढि, जातिपाति व शोषणं जाया च्वंगु बन्धन चफुय्गु अःपुगु खँ मखु । अन्याःगु समाजया विरोधी संघ संस्था दय्केगुला फन इमूचां स्वर्ग खंकेगु थें जक खः । अथे जूसां अलिस व विरोधया परवाह मयासें याउँक हे बौद्ध संघया संगठन याना दोलंदो सदश्यत मुंका बिज्यात ।

समाजय् समानता ह्य्गुया निति तःमिपिनिगु छेँ फुसुलु याना चीमि पिनिगु ढुकू जाय्केगु विचाः उगु ईःपा परम्परायात हाच्चां गाःगु खः । थुगु ज्यायात थौया वैज्ञानिक युगं कम्युनिष्ट सिद्धान्त धाइ । न्ह्यागु थजु थः थवय् थी थोया भावना मदय्केत सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, संतुलनमाः । भोग, विलासय् जक ब्राना च्वंपिन्त लँपु हिइका बिइगु बुद्धया विचाः खः । उकि वैभवया मत्ता दुपि व विलासया पुखुली ह्यिता च्वंपि नन्दकुमार, राहुल, अले अनाथपिण्डक थें जाःपिन्त थःगु संघय् दुथ्याका धात्थें सत्यगु संसारया वास्तविक ज्ञांयात कयना बिज्यात । थुकथं आर्थिक समानता हया धनया गौरबं, घमण्डया मत्तां जाया च्वंपिन्त शान्तिया जः बिया बिज्यात । जाति व उमेरया च्यूताः मतसे बुद्धि थकालिपिन्त ह्यापां प्रव्रजित याना जातिया गौरबता व धनया मत्तायात तोथुला बिज्यात । धर्म साम्राज्य स्थापनाया निति बुद्धं

सुकथं सुसू निस्वार्थि भावनां प्रेरित्वापि सदस्यत सुंका बौद्ध
संघस्य स्थापना यान्त्र विज्यात । सुं दाता व उपासकपिसं
बुद्धमत छुं दाव याव् हःसा थःगु निति घकाः मकासे बौद्ध
संघया निति घका प्रहण यासे संघप्रति दुगु आस्था वयना
विज्यात ।

जुजु विम्बसारं दकले ह्लापां संघया सेवाय् वेणुबन
विहार दयका दान यात । वयां लिपा तिनि यकों बौद्ध
विहारत दयावल । भिक्षुणीपिनि पवित्र जीवन हनेया निति
अलग अलग विहारया व्यवस्था नं जुल । बौद्ध संघया
सदस्यताया निति विनय दयका विल नापं गृहस्थपिन्त नं ।

थथे भगवान् बुद्धं संघ स्थापना यासे भिक्षुपिन्त
महाधिपति, गुरुवादया प्रचार यायत् गनं थःगु व्यक्तिगत नां
चलेयाके मय्यु, केवल पवित्रतापूर्णं संघया स्थापनाय् बुद्धं
ग्यावलें चिन्तित जुया विज्यात । गृह्य स्त्रीपुरुष थुगु पवित्रताय्
इच्छा दु अपि हे बुद्धया संघ खः । थव खँ महापरिनिब्बाण
सुत्रय् वर्णित बुद्धया प्रसन्नताय् खनेदु । उगु इलय् थन्यापि
भिक्षुणी साधकपि दयाच्वन गुपि थःगु प्राणया निति हे
बुद्धोपदिष्ट शीलयात भंग याय् मसः । 'श्रमण जितः छाया
यल' थुगु सलय् भिक्षुणी रोहिणीं (तत्कालिन) उगु इया
भिक्षु संघया गुणगान यात ऐतिहासिक रूपं सत्य धाय्बहः ज् ।
हाकनं भिक्षु संघया पवित्रता विना स्वयं भगवान्या इलय् हे
वया शरणागतित च्वने मछू । उकि साधारणतः भगवान्या

भिक्षु व भिक्षुणीपि गृहस्थ उपासक व उपासिकापि थःगु चारित्र्य सम्पदाया निति सतर्कं जुया चवनी अले थुकि हे उगु ईःया तथागतया धर्मं विनयया महत्त्व खः । भिक्षु व भिक्षुणी-पिनिगु नियमत विनय पिटकय् निहीत जू अले शिष्यपिन्त शील समाधी व प्रज्ञा संचारया निति नं थुकिइ निहीत जू । बुद्धं थःनं अप्पो ध्यान याय्पाखे हे जोड बिइगु याना अपराधी भिक्षुपिन्त क्षमायाचनाया व्यवस्था नं उकी उल्लेख दु । छाया घाःसा संघया जीवन व्यक्तिगत लाभया निति मजूसे समाज, बहुजन शुभ व कल्याणया सिद्धान्तय् व्यवस्थित जुया च्वंगु दु, थन्याःगु हे धर्मदेशना बुद्धं भिक्षुपिन्त बिया बिज्यात । संघय् न्ह्यागुनं विवाद ग्रस्त न्ह्यसयात बुद्धया आज्ञा व बहुजनया मताधिकारय् निश्चित याइ । उकि अन्याःगु संघ बुद्धया इलय् हे पूजा व दक्षिणा बीइ योग्य जुइ ।

संघया गुण गुंगू दु—

१. सुपटिपन्नो भगवतो सावक संघो—भगवान् बुद्धया श्रावकपि उपदेशानुसार बांलाक आचरण याना बिज्याःपि जूगुलि 'सुपटिपन्न' खः ।
२. उजुपटिपन्नो भगवतो सावक संघो—भगवान् बुद्धया श्रावक समूह तप्यंक आचरण याना बिज्याःपि जगुलि 'उजु पटिपन्न' खः ।

३. त्रायपटिपन्नो भगवतो सावक संघो—भगवान् बुद्धया शिष्यपि निर्वाणया हेतु न्यायपक्षलिना आचरण याना बिज्याःपि जूगुलि 'त्रायपटिपन्न' खः ।
४. सामीचि पटिपन्नो भगवतो सावक संघो—बुद्धया शिष्यपि आदर सत्कार तये योग्य कथं आचरण याना बिज्याःपि जूगुलि 'सामीचि पटिपन्न' खः ।
यदिदं चत्तारि पुरिस युगानि अट्ट पुरिस पुग्गला एस भगवतो सावक संघो—मार्गं प्यह्मा व फल प्यह्मा हिसावं गुपि प्यजो उत्तम पुरुषपि च्याह्मा पुद्गल दयाच्चन ।
५. आहुनेय्यो—बुद्धया शिष्यपि आह्वान याये योग्य जुया बिज्यापि जूगुलि 'आहुनेय्यो' खः ।
६. पाहुनेय्यो—बुद्धया शिष्यपि पाहाँ याय् योग्यपि जूगुलि 'पाहुनेय्यो' खः ।
७. दक्खिनेय्यो—बुद्धया शिष्यपि भक्तिपूर्वक दान बिद्द योग्य जूगुलि 'दक्खिनेय्यो' खः ।
८. अग्जलिकरणीयो—बुद्धया शिष्यपि ह्ला ज्वजलपा नमस्कार याये योग्यपि जूगुलि 'अग्जलिकरणीयो' खः ।
९. अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्स—बुद्धया शिष्यपि लोकजनपिनि श्रेष्ठगु बुं समान जूगुलि 'अनुत्तर पुञ्जक्खेत्त' खः ।

बुद्धया दर्शन : त्रिपिटक

बुद्धया दर्शनं वांलाक ध्वीकेत बुद्धवचनामृत सार संग्रह 'त्रिपिटक' यात वववाला (ब्वना) स्वय्माः । त्रिपिटक शब्द प्राचीन खः । प्रथम शताब्दीया शिलालेखय् त्रिपिटकयात स्वंसू पिटकया संग्रह जूगुलि त्रिपिटक धाःगु खः । थुकी (१) विनय पिटक (२) सुत्त पिटक (३) अभिधम्म पिटक ध्याका तःगु दु । बुद्धया मुख्य कुतः मानवसमाजयात दुःखं मुक्त याना मुक्तिया लेंय् छ्वेगु खः । ध्वहे कुतलय् जुइत ध्व त्रिपिटकयात ब्वना आचरण याना वनेमाः । त्रिपिटक हे बुद्धया दर्शन खः । सकल प्राणीमात्रया निरति बुद्धं तःगु आस्था व भक्ति थुकी हे दुनेदु ।

(१) विनयपिटक

बुद्धया त्रिपिटक मध्ये ह्यापांगु पिटक विनयपिटक खः । तर ह्यापांगुया मतलव दकलय् ह्यापा रचना जूगु

(२६)

मस्ययुः । विनय व आचरण हे न्ह्यागुं ज्यां तालय् लाकेत्
मदमकं सगःगुलि विनय पिटक यात् त्रिपिटकय् थकाली
मानेयान्ग सल । थव विनय् पिटकय् भिक्षुपिनिके दय्माःगु
आचरण व नियमत वयना तःगु दु । गुकियात्त प्राप्तिमोक्ष
घाइ ।

थव विनयपिटकय् निसः व नीन्हेगु नियमत दु । विनय
पिटकया ह्तापांगु द्या सुत्त विभंग खः । थव सुत्त विभंगय्
विनयपिटकया चिघान्ग मथे याय्गु सुत्तया व्याख्या याना तःगु
दु । अनंलि 'खन्धक' निगूगु द्या खः । खन्धकया दुने महावग्ग
व चुलवग्ग निगू दु । भिक्षुपिनिगु प्रब्रज्या, उषोसथ, वर्षावास,
प्रकारण आदि नाप स्वापू दुगु नियमत महावग्गय् व्वयातःगु
दुसा भिक्षुपिनि थः थवय् व्यवहार व भिक्षुणीपिनिगु विशेष
आचरणय् स्वापू दुगु नियमत चुल्लवग्गय् व्वया तःगु दु ।
उकिं विनयपिटक धयागु हे भिक्षु भिक्षुणी पिनिगु नियम व
आचरणया संग्रह खः ।

महावग्गय् भगवान् बुद्धं याना विज्यागु साधना व
जीवन बाखँ न्ह्यइपुक व्वया तःगु दु । महावस्तु व ललित-
विस्तरय् नं थये हे बुद्धया जीवन बाखँ व्वयातःगु दु ।
विनयपिटकया दकले लिपायागु अंश परिवार खः । थुकी
वैदिक धलःपौथें अने अनेगु सूचित व्वयातःगु दु ।

(२) सुत्तपिटक

सुत्तपिटक धयागु भगवान् बुद्धं याना विज्याःगु लोको-

पकारि उपदेश व (सम्बाद) खँह्लाबह्लाया संग्रह खः । थुकी
 (क) दीघनिकाय, (ख) मज्झिमनिकाय, (ग) संयुक्तनिकाय,
 (घ) अंगुत्तरनिकाय, (ङ) खुट्टकनिकाय, थपि न्यागू निकाय
 दुथ्याका तःगु दु ।

(क) दीघनिकाय — सुत्तपिटकया थ्व ह्लापांगु
 निकायलय् अने अनेगु प्रसंग्य् वःगु अने अनेगु थाय् थासय्
 सुयां नाप जूगु बौद्ध धर्मया खँह्लाबह्लायात बांलाक मुंका
 तःगु दु । थुकी गद्यं च्वयातःगु स्वीभ्यपु सुत्रत दुथ्याका तःगु
 दु । थथे ताःहाकःगु सुत्रत मुंका तःगुलि हे थ्वयात दीघनिकाय
 धका नां छुना तःगु जुइ । थ्व सूत्रय् शील, समाधि व प्रज्ञाया
 विषये ताःहाकय्क व न्ह्यइपुक ब्वया तःगु दु । दीघनिकायया
 ह्लापांगु सूत्र ब्रह्मजाल सूत्र खः । थ्व ब्रह्मजाल सुत्रय् उगु
 इया धार्मिक व दार्शनिक पक्ष ब्वया तःगु खः व तसकं
 महत्वपूर्ण जू । थ्वयांलि निगूगु सूत्र खः सामञ्ज फल सुत्त ।
 थ्व सूत्रय भगवान् बुद्धया समकालिन धर्मदेशकपिनिगु
 विचाः ब्वया तःगु दु । अले वर्ण, धर्म व ब्यवस्था विषय
 बुद्धया विचाः स्वंगूगु सूत्र अम्बठुसुत्रय् मुंका तःगु दु व प्राचीन
 समाज ब्यवस्थाया बांलाःगु किपा खः । थन जन्म, जातिया
 विषय बुद्धया विचाः ब्वया तःगु दु । थ्वयां लिपा कूटदन्त
 सूत्र दु । थ्व सूत्रय् ब्रह्मतय्गु धर्म व बौद्ध धर्मय् दुगु मेल
 ब्वया तःगु दुसा तेविञ्ज सूत्रय् ब्रह्मतय्गु संस्कृति व बौद्ध
 धर्मया आदर्शया विरोधाभास यात ब्वया तःगु दु । थन वैदिक
 धर्मया दोष यज्ञादि कर्म गथे जुइमा धयागु बुद्धया विचाः थ्व

सुत्रय् ब्वयातःगु दु । अथे हे मेगु महानिदान सुत्रय् कारण व कार्यया विषये ब्वया तःगु दु । सिंगालोवाद सूत्रय् बौद्ध गृहस्थपिनिगु कर्तब्ययात ब्वया भिक्षु जुया जक मखु गृहस्थ जुया नं मोक्ष प्राप्त याय्फु घेगु वयना तःगु दु । अले महापरिनिर्वाण सुत्रय् बुद्धया अन्तिम यात्राया वर्णन विस्तृत रूपं दुथ्याका तःगु दु ।

(ख) मज्झिमनिकाय—सुत्तपिटकया मेगु निकाय् मज्झिमनिकाय खः । थ्व छगू सच्चिद्व व न्येनिपु सूत्रया संग्रह खः । थुकिया दुने चतुआर्य सत्य, निर्वाण, कर्म, सम्यक दृष्टि, आत्मवाद, ध्यान आदि अने अनेगु महत्वपूर्ण विषया चर्चा याना तःगु दु । बौद्ध धर्म सम्बन्धी अनेक विवादत फुक थुकिया हे दुने स्पष्टिकरण ब्वया तःगु दु ।

(ग) संयुक्तनिकाय—सुत्तपिटकया मेगु स्वंगूगु निकाय संयुक्तनिकाय खः । थुकी भगवान् बुद्धया धर्मउपदेश जक मुंका तःगु दु । प्रसिद्ध धम्मचक्क पवत्तन सुत्त हे नं संयुक्तनिकाय्या छगू कचा खः । थुकी न्येखुपु धर्मदेशना सूत्र दु । थ्व संयुक्तनिकाय्या दुने 'देवता संयुक्तय्' देवतापिनिगु वचन, 'मार संयुक्तय्' बुद्धया समाधी स्यंकेत वःगु मारया प्रयत्नयात ब्वया तःगु दु । अथे हे 'भिक्षुणी संयुक्तय्' भिक्षुणीपिन्त स्यंकेत वःपि मारतय्गु कुतःयात ब्वया तःगु दु । 'अनमतग्ग संयुक्तय्' संसारया अनादिता व भयंकर दुःखया वर्णन अले 'ध्यान संयुक्तय्' भावना याय्गु विषये वर्णन याना तःगु दु ।

‘मातृगाम संयुक्तय्’ मिसा तय्गु गुण व दोयात व्वयाः तःगु दु ।
 ‘सक्क संयुक्तय्’ बुद्ध प्रति इन्द्रं याःगु भावभक्ति व्वया तःगु
 दु । संयुक्तनिकाय्या दकले लिपायागु निकाय् ‘सच्च संयुक्त’
 खः । थुकी बुद्धया चतुआर्यं सत्य विषय विवेचना याना
 तःगु दु ।

(घ) अंगुत्तरनिकाय—थ्व सुत्तपिटकया प्यंगूगु निकाय्
 खः । अंगुत्तरनिकाय निदो व स्वसः व च्यापु (२३०८)
 सूत्रया छपुचः खः । थ्वयात फिछगू व्व थला तःगु दु बा
 फिछगू भाग्य् विभाजन याना तःगु दु ।

(ङ) खुद्दकनिकाय—सुत्तपिटकया न्यागूगु घाय् बा
 दकले लिपायागु निकाय खुद्दकनिकाय खः । थ्व निकाय् नं
 फिन्यागू भाग दु । गथे—

- (१) खुद्दकपाठ—थुकी बौद्ध धर्मय् दुहाँ वइपिं ह्लापांयाःगु
 गुण, व्यवहार व वस्तुया संग्रह याना तःगु दु ।
- (२) धम्मपद—बुद्ध धर्मया नैतिक उपदेशया संग्रह खः ।
- (३) इतिवृत्तक—थ्व छगू बुद्धया आज्ञा विचाःया भाषा व
 गद्यांसया संग्रह खः । थुकी उपमाया सौन्दर्य व
 उपदेशया सरलताया उदाहरण व्वया तःगु दु ।
- (४) उदान—धम्मपद छगू हे विषयेया निरूपण व अनेक
 गाथाया संग्रह वर्ग वर्ग छुत्तय् याना तःगु दुसा
 उदान छगू विषयया निरूपण याइगु प्रीतिउद्गार गाथा
 तय्गु संग्रह खः ।

- (५) सुत्तनिपात—ध्व छगू भगवान् बुद्धया प्राचीनतम उपदेशया संग्रह खः ।
- (६-७) विमानवत्थु व पेतवत्थु—ध्व निबू ग्रन्थय् भगवान् बुद्धं देवयोनी व प्रेतयोनिया वर्णन याना तःगु दु ।
- (८-९) थेरगाथा व थेरीगाथा—ध्व निगू ग्रन्थय् बौद्ध भिक्षु व भिक्षुणीपिसं थः थःगु अनुभवयात काव्यात्मक रूपय् व्यक्त याना तःगु सः खः ।
- (१०) जातक—ध्व भगवान् बुद्धया लोकनीति व सदाचारयात व्यक्त याना तःगु न्यासः व पीन्हेपु (५४७) बाखें पुचः खः । नीति शिक्षाया मिखां स्वेबलय् ध्व वाखें जो मेगु मदु ।
- (११) निद्देस—ध्व ग्रन्थ सुत्तनिपातया अट्टवग्ग व खग्ग-विसाणसुत्तया व्याख्या जक खः ।
- (१२) पटिसंभिदामग्ग—ध्व छगू प्राणायाम, ध्यान, कर्म, आर्यसत्य, मैत्री आदि विषयया निरूपण जक खः ।
- (१३) अवदान—जातक छगू भगवान् बुद्धया पूर्वजन्मया सदाचार व्वया तःगु पुचः खःसा अवदान छगू भगवान् बुद्धया अर्हत् पदया नीति पूर्वजन्मया सदाचारया आगं खः ।
- (१४) बुद्ध वंश—ध्व छगू गौतम बुद्धयासिकं न्ह्योयापि नीप्यम (२४) बुद्धपिनिगु जीवन चरित्र व्वया तःगु ग्रन्थ खः ।

- (१५) चरियापिटक—एव खुद्दकनिकायया अन्तिम ग्रन्थ खः ।
 अले एव छगू ३५ स्वीन्यापु जातकया संग्रह खः ।
 थुकी भगवान् बुद्धं पूर्वजन्मय् गुगु पारमिता गुगुकथं
 पुरय्यात धयागु वर्णन याना तःगु दु । एव स्वंगू
 वर्गय् विभाजन याना तःगु दु । गथे (क) अकित्ति-
 वग्ग (ख) हत्थिनागवग्ग (ग) युधन्जयवग्ग ।

३. अभिधम्मपिटक

त्रिपिटकय् थ्याःगु पिटक मध्ये अभिधम्म पिटक छगू
 नं खः । एव अभिधम्मपिटक बुद्धोपदेशया आधारय् बौद्ध
 दार्शनिक विचाःयात न्ह्यव्वया तःगु ग्रन्थ खः । एव अभिधम्म-
 पिटकय् न्हेगू ग्रन्थयात दुध्याका तःगु खनेदु व न्हेगू ग्रन्थ
 थुकथं खः—

- (क) धम्मसंगणि -- थुकी धर्मया वर्गिकरण व व्याख्या
 याना तःगु दु ।
 (ख) विभंग -- थुकी धर्मया वर्गिकरणयात न्ह्यव्वया भंग-
 जालयात न्ह्यथना तःगु दु ।
 (ग) धातुकथा -- एव ग्रन्थय् धातुया न्ह्यसः लिसः रूपय्
 व्याख्या याना तःगु दु ।
 (घ) पुगलपञ्चति -- थुकी मनुतय्त अमिगु गुणया
 आधारय् विभिन्न रिती वर्गिकरण याना तःगु दु ।

- (ड) कथावत्थु - थ्व छगू इ. पू. स्वंगूगु शताब्दी तिस्स मोग्गलिपुत्तं न्ह्यसः व लिसःया रूपय् आत्मा दुला मदुला घयागु खँय् बौद्ध मतया स्थापना याना तःगु ग्रन्थ सः ।
- (च) यमक - थ्व ग्रन्थय् शंका निवारण याय् मफुगु विवरण बिया तःगु दु ।
- (छ) पट्टान - थ्व ग्रन्थय् नाम व रूपया नीप्यंगू प्रकारया कार्यं कारण भाव विषये चर्चा याना तःगु दु ।

बुद्धया प्रतीत्य समुत्पाद

भगवान् बुद्धं सकल दार्शनिकपिनि दथुइ च्वना मध्यम मार्गयात लुइका बिज्यात । थ्व छगू बुद्धया नैतिक व ब्यवहारिक आदर्शवाद खः । अंगुत्तरनिकायया ८।२।१।३ प्रजापती पव्वज्जासुत्तय् भगवान् बुद्धं प्रजापती गीतमीयात आज्ञा जुया बिज्यात—“हे गीतमी ! थुगु धर्मयात छं थुइकी असन्तोषी व अनुद्योगित मद्य्केया निति थ्व तथागतया धर्म खः, विनय खः, शासन खः ।” असन्तोष व तृष्णा हे अशान्तिया हा खः, वहे मद्य्का छोय्गु बौद्ध शिक्षा खः उकि सीदु गुगुंनं विराग, उद्योगिता खः व फुक बुद्ध शासन खः वहे मानेयाय् बहूगु खः । थुकी हे बुद्धया यथार्थं ब्यवस्था दु ।

शरीरयात पीडा बीगु व भोगविलासया अति वचय् जुया गथे भगवान् बुद्धं आर्य अष्टांगिक मार्गया रूपय् चित्त शुद्धया जीवन विधिया विकासयात अथे हे बिचाःया ख्यलय् नं वस्पोलं समन्वय् विधान दय्का बिज्यात । वसपोलं थुकथं सकसितं

(३४)

लोगु मध्यम मार्गं थःगु अनुभव कथं व अत्यन्त तःब्या कथं
मिखा ब्वःगु दु । बुद्धया फुकं शासनयात मध्यम मार्गं छ्यला
तःगु दु । (‘मज्जेन तथागतो धम्मं देसेति’) मध्यम मार्गं हे
तथागतं धर्मदेखना याना बिज्याइ । थ्व खँ आर्य अष्टांगिक
मार्गं जक लागु जूगु मखु बुद्धया सम्पूर्ण यथार्थ स्थितिया
ब्याख्या कीसं थुगु हे मिखां स्वयंमाः, अलेतिनि कीसं वसपोलया
नैतिक व वास्तविक परिस्थितियात थः थःवय् भिगु गति
मिलय् याय्फै । वसपोलं आर्य अष्टांगिक मार्गं क्यना
बिज्यागुया कारण वसपोलया इलय् बिलय् जुया च्वंगु अने-
अनेगु दार्शनिक मतवादि तय्गु अतिवादं बचय् जुया मौन
साधना याय्त खः गुकि सत्य लुइ । अपो मात्रां लिचिला
तथागतं थःगु सम्यक् दर्शनयात न्ह्यःनेतया बिज्यात । बुद्धया
ह्लापायागु दर्शनत थुकथं खः—

१. सब्बं अत्थि - फुकं खः-नित्यवादि मत ।
२. सब्बं नत्थी'ति - फुकं मखु-अनित्यवादी मत ।
३. सब्बे पुब्बे कतहेतू - फुकं ह्लापायानातःगु हेतुया कारण
खः, चाहे व हेतु ईश्वर जू, भाग्य, काल वा मेगु छुं ।
४. सब्बे अहेतू अप्पच्चया - छुकियां छुं हेतु वा प्रत्यय मदु ।
५. सुख दुक्खं सयं कतं - सुख दुःख थमं हे दय्की ।
६. सुख दुक्खं परं कतं - सुख दुःख करपिसं दय्की ।

थ्व फुक समस्या समाधान भगवान् बुद्धं प्रतीत्य

समुत्पादया सिद्धान्तं याना बिज्यागु दु । गुकिया व्याख्या यथे
खः—

भगवान् बुद्धं अभिसम्बोधि लाःगु चाय् ह्लापांगु
पहराय् ह्लापायागु जन्मया ज्ञां लुइका विज्यात, बाचाइले
निगूगु पहराय् दिव्यचक्षु लाना बिज्यात अने सुषसिधा पहराय्
प्रतीत्य समुत्पादया ज्ञायात बांलाक लाना बिज्यात ।
(विनयपिटक—महावग्ग) । थुगु प्रतीत्य समुत्पादया चिन्तना
हे बुद्धया पूर्णं ज्ञान लाभ जूगुया ह्लापांगु ध्यान (विहार) खः
(विसुद्धि मग्ग) । बुद्धत्व लाना छवाः तक विमुक्ति सुखया
अनुभव यायां छगू हे आसनय् च्वना चाह्लसिया ह्लापांगु
पहराय् 'थ्व जुइव थ्व जुइ, थ्व उत्पन्न जुइव थथे जुइ', मध्यम
पहराय् 'थथे मजुल धाःसा थथे मजुइ, थथे मजूसा थथे मजुइ,
थुकियात पने फःसा थुकियात पने फे', थुकथं च्वनिसें क्वथ्यंक,
क्वनिसें च्वथ्यंक चिन्तन याना बिज्यात (विशुद्धिमग्ग) ।
भगवान् बुद्धं अपो थासे धर्मदेशना याना बिज्याइबले थ्व प्रतीत्य
समुत्पादयात गम्भीर रूपं न्ह्यव्वया बिज्याइ (दीघनिकाय) ।
घात्थेला कारणवाद सम्बन्धी ज्ञां हे भगवान् बुद्धया सम्पूर्ण
दर्शनया व्याख्या खः, बौद्ध दार्शनिक भाषां धाय्गु खःसा
“हेतुया ज्ञां हे धर्मप्रति सम्बद् खः” (हेतु हि 'त्राणं' धम्म
पटिसम्भदा, विभंग, विसुद्धिमग्ग १७।३०६) । हेतु हे धर्म
खः । स्वयं भगवान् बुद्धं धर्म व प्रतीत्य समुत्पादया स्वापू
क्यना आज्ञा जुया बिज्याःगु दु—“सुनां प्रतीत्य समुत्पादयात
खनी वं धर्मयात खनी, सुनां धर्मयात खनी वं प्रतीत्य समुत्पाद-

यात खनी” (महाहत्थिपदोपम—सुत्तन्त मज्झिम० १।३।८) ।
 भगवान् बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यात ‘भिक्षुपि ! थुकिया उत्पन्न
 जुइव थ्व उत्पन्न जुइ’, गथे अविद्याया कारणं ‘संस्कार’
 आदिया रूपं प्रतीत्य समुत्पादया हे उपदेश बिया बिज्यात ।

थुगु प्रतीत्य समुत्पादयात गम्भीर रूपं बुद्ध घोषाचार्यया
 विसुद्धिमार्ग्य व्याख्या याना तःगु दु । प्राचीन आचार्यपिनि
 घापू बिया वसपोलं घया बिज्यागु दु “सत्य, प्राणी, पुनर्जन्म
 व प्रत्यय हेतु ।” थ्व प्यंगूयात खंकेगु सीकेगु साब थाकुगु हे
 खः, थुकिया उपदेश बिइगुला फन हे थाकु (विसुद्धिमग्ग
 १७।२५) । स्वयं बुद्ध घोषाचार्यथे ज्याःपि साधन सम्पन्न
 महास्थवीरयात हे प्रतीत्य समुत्पादया व्याख्या याइबल्य
 महासागरया लःबाःथे ताय्कू धाःसा कीत ? तर छुं खँ मद्दु,
 दर्शनशास्त्रया ल्लापांया विद्यार्थीपिन्त थथे हे जुइ ।

प्रतीत्य समुत्पादया विवरण व व्याख्या—

विवरण —

- १-२. अविज्जा — पच्चया संस्कारा
- २-३. संस्कार — पच्चया विज्जाणं
- ३-४. विज्जाण — पच्चया नामरूपं
- ४-५. नामरूप — पच्चया सलायतनं
- ५-६. सलायतन — पच्चया फस्सो
- ६-७. फस्स — पच्चया वेदना

- ७-८. वेदना - पञ्चया तण्हा
 ८-९. तण्हा - पञ्चया उपादान
 ९-१०. उपादान - पञ्चया भवो
 १०-११. भव - पञ्चया जाति
 ११-१२. जाति - पञ्चया जरा-मरण-सोक-परिदेव-दुःख
 -दोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति ।

एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होती ।
 अयं वुच्चति, भिक्खवे, पटिच्चसमुप्पादो ।
 अविज्जाय त्वेव असेस-विराग-निरोधा संखार-
 निरोधो ।

- संखार निरोधा - विज्जाण निरोधो
 विज्जाण निरोधा - नामरूप निरोधो
 नामरूप निरोधा - सलायतन निरोधो
 सलायतन निरोधा - फस्स निरोधो
 फस्स निरोधा - वेदना निरोधो
 वेदना निरोधा - तण्हा निरोधो
 तण्हा निरोधा - उपादान निरोधो
 उपादान निरोधा - भव निरोधो
 भव निरोधा - जाति निरोधो
 जाति निरोधा - जरा-मरण-सोक-परिदेव
 -दुक्ख- दोमनस्सुपायासा
 निरुक्कन्ति ।

एकमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

अयं वुच्चति, भिक्खवे, पटिच्च समुप्पादो—

[संयुक्त निकाय (निदान संयुक्त); विसुद्धिमग्ग १७।२]

- १-२. अविद्याया हेतुं संस्कार
- २-३. संस्कारया हेतुं विज्ञान
- ३-४. विज्ञानया हेतुं नामरूप
- ४-५. नामरूपया हेतुं षडायतन
- ५-६. षडायतनया हेतुं स्पर्श
- ६-७. स्पर्शया हेतुं वेदना
- ७-८. वेदनाया हेतुं तृष्णा
- ८-९. तृष्णाया हेतुं उपादान
- ९-१०. उपादानया हेतुं भव
- १०-११. भवया हेतुं जाति
- ११-१२. जातिया हेतुं जरा-मरण-शोक-परिदेव-दुःख-
दुःखी मन, दिक्क ज्वीगु बानि उत्पन्न जुइ ।

युकथं सम्पूर्णं दुःखस्कन्धया पुचः जुइ ।

यथे हे आज्ञा जुइगु दु, भिक्षुपि, प्रतीत्य समुत्पाद ।

अविद्या पनेवं संस्कार पनी

संस्कार पनेवं विज्ञान पनी

विज्ञान पनेवं नामरूप पनी

नामरूप पनेवं षडायतन पनी

षडायतन पनेवं स्पर्श पनी
 स्पर्श पनेवं वेदना पनी
 वेदाना पनेवं तृष्णा पनी
 तृष्णा पनेवं उपादान पनी
 उपादान पनेवं भव पनी
 भव पनेवं जाति पनी
 जाति पनेवं जरा-मरण-शोक-परिदेव-दुःख
 -दौर्मनस्स-हैरानी-पनी ।

थुकथं सम्पूर्णं दुःखस्कन्ध पनी ।

थ्व हे आज्ञा जुया विज्यात, भिक्षुपि ! प्रतीत्य
 समुत्पाद ।

व्याख्या—

१-२. अविज्जा पच्चया संखारा (अविद्याया हेतु
 संस्कार) —अविद्याया अर्थं मूल बुद्ध दर्शनय् चतुआर्यं सम्बन्धी
 अज्ञानता अथवा प्रतीत्य समुत्पाद सम्बन्धी अज्ञानता खः
 (सम्मादिट्ठि सुत्तन्त, मज्झिम० १।१।९) । बुद्ध दर्शनया
 अविद्या स्वयं अनित्य, संस्कृत व हेतुया उत्पत्ति खः ।
 मनूतयस्सं थ्व मखं दुःखया स्वरूपं छु खः, उकिया पुचः,
 निरोध व निरोधया लंपु छु खः । उकिं यमया वशय् लाना
 अने-नेगु योनिं जन्म मरणया चक्रे लाना च्वन । चतुआर्यं
 सम्बन्धी “अज्ञान रूप अविद्या हे फुक प्रकारया दुःखया मां

खः ।” बुद्धं स्वयं आज्ञा जूगु दु “प्यंगू आयंसत्यया अज्ञानं
 अविद्याया कारण हे प्राणिपीं नाना योनिइ दुहाँ पिहाँ जुया
 च्वन । उगु हे परिणामं जन्म मरणया अनेक पूर्वजन्म
 मरणया संसारचक्र्य् चाःचाः हुला च्वन । थ्व हे खँ भगवान्
 बुद्धं महापरिनिब्बाण सुत्त (दीघ० २।३) स आज्ञा जुया
 बिज्याःगु दु । थुकथं बुद्ध दर्शनया अविद्या केवल हेतु जक
 खः गुगु कीगु वर्तमान दुने व पिनेया जीवनया उत्तरदायि
 संस्कार खः । हाकनं थ्व अविद्यां संस्कारयात बुइकी । थ्व
 संस्कार छु ? संस्कार वहे खः, कुशल व अकुशल कायिक,
 वाचिक व मानसिक चेतनात, गुगु ह्यापाह्यापा याना वयागु
 कारणत जुया च्वन । थुकियात कीसं मानसिक वासना नं
 धाय्फु । भचा तव्याकथं धाय्गु खःसा जीवनया भौतिक व
 मानसिक तत्व तय्गु नां संस्कार खः । थ्व संस्कार स्वंगू दु गथे
 ‘पुञ्जाभिसंखार’, ‘अपुञ्जाभिसंखार’, ‘आनेञ्जाभिसंखार’ ।
 थुकी ह्यापांगु व लीपायागु संखार सांसारिक दृष्टि कुशल जुइ
 अले दथुयागु संखार अकुशल जुइ ।

२-३. संखार पच्चया विञ्जानं (संस्कारया हेतुं
 विज्ञान) - विज्ञान चित्तया उगु धाः नाप स्वापू दु गुगु पूर्वजन्मय्
 यानागु कुशल व अकुशल कर्मतय्गु फल व विपाक स्वरूप
 थन प्रकट जुइ गुकिया कारणं हे मनुतय्त थःगु विषय मिखा,
 ह्याय्, म्हुतु, ह्याय्पं. शरीर आदि विषयलय् अनुभूति दइ ।
 यदि अविद्या व तृष्णाया अवशेष निरोधं कुशल, अकुशल
 संस्कार उत्पन्न जुइ मखुसेलि हाकनं मांया प्खाय् हाकनं

विज्ञानया पुसा लाइ हे मखु पूनर्जन्म दे हे मखु (बौद्ध दर्शन तथा अन्य भारतीय दर्शन—भरतसि) ।

३-४. विज्ञान षच्चया नामरूपं (विज्ञानया हेतुं नाम व रूप) — बौद्ध दर्शनया समस्त वाह्य व अध्यात्मिक जगतया गतिविधि न्यागू स्कन्धय् व्वया तःगु दु गथे रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञान । मिलिन्द प्रश्नय् गुलि स्थूल वस्तुत दु व फुकं रूप खः अले गुलि सूक्ष्म मानसिक धर्म दु व फुकं नाम । 'यं तत्थ महाराज ! ओलारिकं एतं रूपं ये तत्थ सुखुमा चित्त चेतसिक धम्मा एतं नामंति ।' भिक्षुपि ! गुलि नं रूप दु चाहे भूत, भविष्य, वर्तमान थःगु (ह्य) ह्लाती वा पिने, स्थूल वा सूक्ष्म, भि वा मभि, तापाः वा सत्तिइ', थ्व फुकं रूप उपादानस्कन्धया दुने दु । (महासतिपट्टान सुत्त— दोष० २।६) । भुकी हे आज्ञा जुया विज्याःगु दु "भिक्षुपि ! रूप उपादानस्कन्ध थुकियात धाइ?" प्यंगू महाभूत व उकिया कारण गुगु रूप उत्पन्न जुइगु खः उकिया रूप उपादानस्कन्ध धाइ । प्यंगू महाभूत धयागु, पृथ्वीधातु, जलधातु, अग्निधातु व बायुधातु खः । थथे हे वेदना उपादानस्कन्ध, संज्ञा उपादानस्कन्ध, संस्कार उपादानस्कन्ध व विज्ञान उपादानस्कन्धया अन्तर्गत गुलि छु दु व फुक 'नाम' नाप स्वापू दु । विज्ञान सहित नामरूप जुया च्वन धाःसा जन्म-मरण व शोक दया हे च्वनी ।

४-५. नामरूप पच्चया षडायतन (नामरूपया [सरीर व मनया] हेतुं षडायतन) — षडायतन धयागु न्यागू

ज्ञानेन्द्रिय मिखा, ह्याय्, ह्याय्पं, म्हुतु, छ्यंगू व चेतना हे फुक छपुचः खः । वेदना, संज्ञा व संस्कार विज्ञान (नाम) मदुसा वा यदि प्यंगू महाभूत व उकि दइगु विकाच (रूप) मदुसा इन्द्रियया अनुभूति गनं वइ ? छाय् धाःसा थपिला उकि हे अनेक प्रकारं आश्रय, भाव आदिया रूपं प्रतीत्य समुत्पन्न खः ।

५-६. षडायतन पच्चया फस्सो (षडायतनया हेतुं स्पर्शं) —इन्द्रिय व विषयया संयोग हे स्पर्शं खः । स्पर्शं खुगू प्रकारया दु गथे मिखाया स्पर्शं, ह्याय्पंया स्पर्शं, ह्याय्या स्पर्शं, म्हुतुया स्पर्शं, शरीर व मनया स्पर्शं । थ्व कुशल व अकुशल कर्मया विपाक खः । थ्वहे स्पर्शं षडायतन नाप स्वापू दया च्वनी ।

६-७. फस्स पच्चया वेदना (स्पर्शंया हेतुं वेदना) —इन्द्रिय व विषयया संयोग्य उत्पन्न जुइगु, मनय् ह्यापां लाइगु प्रभावया नां वेदना खः । थथे हे ह्याय्, म्हुतु, ह्याय्पं, शरीर, मन इत्यादि । चेतना नाप प्रत्येक प्रकारया वेदना अनिवार्य रूपं स्वापू दया च्वनी ।

७-८. वेदना पच्चया तण्हा (वेदनाया हेतुं तृष्णा) —खुगू प्रकारया विषयत नाप खुगू हे प्रकारया तृष्णा दइ । गथे रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श व मनया विषय प्रति तृष्णा । यदि थुकिं छुं पदार्थं नाप काम वासनायात कया तृष्णा लुयावल धाःसा थ्वयात 'काम तण्हा धाई', यदि ब्यक्तिगत जीवनया शास्वत लालसाय् आशक्त जुल धाःसा 'भवतण्हा' व

यदि ब्यक्तिगत जीवनया विनाश सम्बन्धी विश्वासयात कया संलग्न जुल धाःसा 'विभव तण्हा' धाइ । यदि सुनानं ध्व स्वंगू तृष्णायात दबय् यानातय् फे वया दुःखनं उलि हे दबय् जुइ । तृष्णा हे दबव दुःखया मां खः ।

८-९. तण्हा पच्चया उपादान (तृष्णाया हेतुं उपादान) — उपादान प्यंगू प्रकारया दु (१) कामूपादान = कामवासनां पिरय् याइगु (२) दिट्ठूपादान = मिध्या सिद्धान्ततसें पिरय् याइगु (३) सीलव्वतुपादान = ब्यर्थं कर्म-काण्डय् लगय् जुया च्वनीगु (४) अत्तवाद्दूपादान = आत्मवादय् आसक्ति जुइगु । थुकि अनर्थया शृंखला बढय जुया च्वनी ।

९-१०. उपादान पच्चया भवो (उपादानया हेतुं भव) — 'भव' अर्थात् पूनर्जन्म याकीह्य हे कर्म खः । भव निगू दु 'कम्म भव' व 'उप्पति भव' । पूनर्जन्म याकीह्य कर्मयात 'कम्म भव' धाई अले ध्व हे पूनर्जन्मकारी चेतना मुंकीगुया नां संज्ञा खः । थुगु उपादानं याना गुगु लोकय् जन्म जुइ वहे 'उप्पति भव' या तात्पर्य खः ।

१०-११. भव पच्चया जाति (भवया हेतुं जाति) — मचा मांया कोखय् वय्व रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञान रूप पञ्चस्कन्ध दइ । जव भव दइ अन जन्म दइ । मखुसा मांया कोखय् वइ हे मखु ।

११-१२. भव पच्चया जाति (भवया हेतुं जन्म) — गन पूनर्जन्म दइ मखु अन जरा-मरण-शोक आदि

दैमखु । उकि पुनर्जन्मया निरोध हे दुःखया निरोध सम्भव
जुइ । ध्वहे खँ भगवान् बुद्धं महानिदान सुत्त (दीघ २।२)
स आज्ञा जुया बिज्याःगु खः ।

प्रतीत्य समुत्पाद जीवन बिकासया क्रम खः, दुःख
निरोधगामि आर्य अष्टांगिक मार्गया तात्वीक व्याख्या खः ।
संस्कार, दुःख, दोर्मनस्य व हैरानी थन्याःगु इलय् वइ गुबले
दुःख'थुलि स्थूल व शक्तिशालि जुया वयात सोचं बिचारे याय्
हे माली । वं दुःख निरोधया संकल्प याई, थःगु मिखां वयात
हीकी । गुगु हेतुं दुःख क्रमशः वःगु खः वयात क्वतेले हे
माली । जरो मरण शोकयात तंका छ्वेत दुःखया स्वभाव-
यात विशेषे विचाः याय्माली । ध्वहे दुःख निरोधया ह्यापांगु
स्वाथः जुइ अले आर्य अष्टांगिक मार्गया सम्यक दृष्टि—गुगु
दुःख, दुःखया कारण, निरोध व निरोधगामि मार्गयात
थुइकी ।

Dhamma.Digital

बुद्धया मिखाय् मिसा व मिजं

जातियतावाद छगू शोषण व दमन याय्गु नीति जक खः । अले मानवताया प्रगतिया पःखाः खः । बुद्धया मिखाय् मिसा व मिजं निगू जात खनानं थ्व निगूयातं समभाव खंका बिज्याःगु दु । बौद्ध संघय् मिसातनं दुथ्याका तःगु उकिया हे दसि खः ।

घात्थेंया मां छगू स्कूलया सच्छिम गुरु ज्वः जू । “जि छुं जुइगु आशाय् वा जि छुं जुइगु मखने, उकिया साहु (ऋणी) थः देवी रूपी मां खः ।” (अब्राहम लिक्न) । अथे हे मेजिनिया घापू कथं ‘सकल मनूया नागरिकताया ह्यापांगु शिक्षा मांया चुप्पा व अबुया ममतां लानाकाय् फइ ।’ भो. एच. वेभरीजं घाःगु दु ‘थः थवय् सहयोग, राजभक्ति, सहानुभूति व परोपकारया सिद्धान्तया शिक्षा मां अबु दुगु परिवारय् हे सय्की ।’ It is within the family that

(४६)

the child learns the meaning of co-operation and self control of loyalty, sympathy and altruism (V. M. Beveridge). थन्याःगु खँला बुद्धं २५०० नोन्यासः दँ न्ह्यो हे थुइका मिसा व मिजंयात थी थी मिखां स्वेगु त्वःता बिज्यात । थः कलाः यशोधरा नापं दोलंदो मिसातय्त बोद्ध संघय् दुथ्याका बिज्यात ।

प्राचीन संस्कृति मिसातय्सं नं आदर्श रूप काय्फुगु दसित यक्कों दु । गथे विद्याया आदर्श मूर्ति सरश्वति, धनया आदर्श मूर्ति लक्ष्मी, पराक्रमया आदर्श मूर्ति महामाया व दुर्गा, सौन्दर्यया प्रतीक रती, पवित्रताया प्रति मूर्ति गंगा । थथे मिसातसेनं आदर्शताया मान काय्फुगु दसि दतनं उगु ईया धर्म ग्रन्थय् मिसातय्त स्वतन्त्र चिन्तनया थाय् बिया मतः । मिजंत नाप च्वना धर्म याय्गु, ज्या याय्गु, अर्थोपार्जन आदि छखे हे लिका तल । अज्जला मिसातय्त नियम तकनं अलग दय्काः पशु तुल्य व्यवहार छयला तल । भातया सेवा व गृह प्रबन्धय् हे अमित सीमित याना तल । थन्याःगु मिसातय्गु स्थिति कीसं उत्तर वैदिक कालनिसें बुद्ध काल तकं खंकेफु । उपनिषदया युगय् वेद ब्वनेगु, यज्ञ याय्गु हक मिसातय्त बिया मतः । थ्व ब्रम्हूतय्गु ग्रन्थया लिखंसाय् च्वया तःगु मनुस्मृतिया रचनाय् भाःत नाप च्वना मिसातसें यज्ञादि ज्याय् ह्लाः तय् जीका बिल, बस मेगु ह्लापा गथे अर्थे, छुं ह्युपाः हया मन्थू । षोडस संस्कारय् मिसातय् निति छगू हे जक व्याहा संस्कार दय्का बिल मेगु मडु ।

उगु इलय् आःथे स्कूल, क्याम्पस मदुं । आखः ब्वनेत सय्केत गुरुपिनि छेँ हे वनेमाः । छेँ छेँ वना सय्कः सीकः वन घाय् व रण्ड जुइ, बेइया जुइ घका थुगु लैय् बार तथा बिल । आखः सय्केगु व स्वतन्त्र चिन्तनया थासय् भाःतया सेवा हे मिसा जातिया अत्युतम सेवा क्याना तल (मनु० अ २-६७) । हाकनं “पिता रक्षति कौमारे भर्ता रक्षति यौवने, रक्षति स्थविरे पुत्रा न स्त्री स्वातन्त्र्य महति” — (मनु० अ० ६-३) घकाः मिसातय् बन्धनय् जक तथा स्वतन्त्रताय् अयोग्य क्याना तल । अकि मिजंतसेँ मिसातय् छेँया रानी व गृह स्वामिनीयाना अर्थ संग्रह व खर्चया कु कुबिइकेगु, पुण्य व धर्म, अले आर्थिक उत्पादन व राजनीतिइ ह्याः मतय्कुसे भोजन व मेमेगु ज्याय् हे छ्याला, न्याबलेँ लिमलाकाः नारित्वायात संरक्षण याना तल (मनु० ६-११) । थये मिसातय् खुँ कुनेथेँ कुनां जक मगाना (मनु० ६-६७) दासताया पराकाष्ठाया थ्यंका तल । हाकनं मचा मबूसा भाःतं मयंगु, काय् बूसा मांयात मखु मचायात अंश बीगु, काय् छय् बूसा अजि व मांया सम्पत्ति मखु मचाया सम्पत्ति जुइगु (मनु० ६-१३७) आदि नियमतसेँ मिसातय् मनु हे मख्यंका तल । थये हे महाभारतय् नं मिसातय् स्वतन्त्र चिन्तनं लिचीका तःगु खनेदु । महाभारत जुइ लिपा हे नं मिसातय्गु ज्या खेँ खालि छेँ दुने जक हे सीमित याना तल । थये मिसातय् पिनैया छुँ ज्याय् न्यालुका मतःगु खेँ केवल ब्रम्ह ग्रन्थय् व ब्रम्ह धर्मया उत्थानं कालय् जक मखु

बौद्ध सम्प्रदाय वा बौद्ध कालयनं नारी समाजयात गुगु स्थिती
 तथा तल घयागु खँ बौद्ध जातक बाखनं कयो। थ्व बौद्ध जातक
 हे नं बुद्धया ई व मीयं काल तकया दुने हे जुइफु। छायाःसा
 थ्व जातकया लिधंसाय् दय्कातःगु बौद्धगया, भरहुत आदि
 थासय् च्वंगु किपातसें कयना च्वंगु दु। गुकिया निर्माण
 शुंग कालय् जुल।

उगु ईया मिसा तय्गु स्थिति स्वेगु ह्याय्कं जातकया
 ल्यु बौद्ध ग्रन्थ सुत्तपिटकया न्यागुगु निकाय् खुद्कनिकायया
 (अन्तर्गत) दुने गुंगुगु क्रमया सफू थेरी गाथा खः। मिजंत
 ह्यापां प्रव्रजित जुइवल्य् श्रामणेर घाइ। श्रामणेर जुया
 नीदँया उमेरे उपसम्पदा जुल घाय्वं भिक्षुया नामाकरण जुइ।
 अथे हे मिसात ह्यापां प्रव्रजित जुइवल्य् श्रामणेरी जुइ अले
 नीदँ दैबले उपसम्पदा जुया भिक्षुणी नामकरण जुइ। थुकथं
 भिक्षुणी जुइ धुंकायागु जीवन किपा, थेरी जूगु कारण अले
 नारी हकया (विषय) खँ ज्वना अमिगु शक्ति, साहस, धीर
 व वीरता व क्षमतायात बांलाक व्वया तःगु गाथा थेरी गाथा
 खः। थुकी न्हेस्वहा थेरीपिनिगु अनुभवया खँ दुध्याका तःगु दु।

बुद्धया मिखाय् मिजं वा मिसा छुं ज्याय् वा धर्मया
 पंगलः मखु। तर अमिगु वासनायुक्त विचाः व हृदय जक
 हे धर्मया पःखाः खः। उकिं निर्वाणया लँय् वनेत पःखाः
 जुया च्वंगु तृष्णा व वासनायुक्त विचाः व हृदययात त्याग
 याना थेरी शुभा, थेरी भद्राकुण्डलकेशा, थें न्याःपि मिसातसें

भिक्षु जीवन ह्ना अमृत सेवन यात । थःगु नारीत्व मिय
 कमाय् याना च्वंह्य (वेश्यावृत्ति) थेरी अढ्डकासिथे जाह्य
 मिसा नं लीपतय् वं प्राणीमात्रया काम वासनायात घृणा
 खंकाः भिक्षुणी जीवन हन । अथे हे अतिभोगया निति अति
 कष्ट नया फुकुगु जीवनयात थेरी जीवन नाप लना थेरी
 नन्दुत्तरां बुद्ध धर्म हे धात्थेगु धर्म ताय्का च्वन । अथे हे
 थेरी चन्द्रा वैधव्य दुःख सन्ताप शोकया मिब्बालां च्वसा मेखे
 थेरी चापायात थः भिक्षुणी जुइ धुंकाः नं भिक्षु जुइत तयार
 जूह्य भाःतयात लिंगबलय् यागु स्वापू सवा लुमना च्वनी ।
 अथे हे आनन्द नाप व्याहायाना वासना तृप्त जुइकेगु कुतः
 याना च्वंह्य प्रकृति चण्डालिका (च्यामखलःनी) भिक्षुणी
 जुइ धुंकाः ह्नापाया ज्या खं खना घृणा ताय्का च्वनी ।
 थपि खः थेरी गाथाया मुनेयापि थेरीपिनिगु जीवनया
 ह्नाय्कं ।

थुकथं भगवान् बुद्धं अन्तरजातियतावादयत्त घय्पुना
 सुनां सुयातं थो थो मिसां मस्वेगु धर्मदेशना, ज्या जां बिया
 सकल सत्त्व प्राणिपिन्त भिगु निर्वाणया लय् छ्वेगु कुतः याना
 बिज्याःगु खनेडु । अपाय्घगु जाति व कुलया स्वाभिमानि
 जाःगु मत्ता घमण्डयात चपफुइगु बुद्धया चीघंगु साहस मखु ।

धर्मकीर्ति प्रकाशन -

(नेपाल भाषा)

१) बुद्धया किनिगु विपाक	२७) शाक्यमुनि बुद्ध
२) अभिधर्म भाग-१	२८) अनत्त लक्षण सुत्त
३) मैत्री भावना	२९) वासेट्टी थेरी
४) ऋद्धि प्रातिहार्यं	३०) धम्मचक्कप्पवत्तन सुत्त
५) योह्य म्हाय्	३१) लक्ष्मी द्यो
६) पञ्चनीवरण	३२) महास्वप्न जातक
७) बुद्ध धर्म	३३) अभिधर्म भाग-२
८) भावना	३४) बाखँया फल भाग-१
९) एकताया ताःखा	३५) " " -२
१०) प्रेमं छु ज्वी ?	३६) जातक बाखँ
११) कर्तव्य	३७) राहुलयात उपदेश
१२) मिखा	३८) अहिंसाया विजय
१३) बुद्धया अन्तिम यात्रा-१	३९) प्रौढ बौद्ध कक्षा
१४) " " " -२	४०) मूर्खह्य पासा मज्जू
१५) त्रिरत्न गुण स्मरण	४१) बुद्धया अर्थनीति
१६) परित्राण (द्वितीय सस्करण)	४२) श्रमण नारद
१७) कर्म	४३) शान्ति व मैत्री
१८) प्रार्थना संग्रह	४४) उखानया बाखँ पुचः
१९) बाखँ भाग-१	४५) पालि भाषा अवतरण
२०) " " -२	४६) पालि प्रवेश
२१) " " -३	४७) चमत्कार
२२) मत्ति भिसा गति भिनी	४८) मणिचूड जातक
२३) बौद्ध ध्यान	४९) चरित्र पुचः
२४) हृदय परिवर्तन	५०) महाजनक जातक
२५) ह्यापांयाह्य गुरु सु ?	५१) गृही-विनय
२६) बोधिसत्व	५२) बाखँ भाग-४

५३) अभिधर्म	५६) शान्तिया त्वाधः
५४) सप्तरत्न घम	५७) चरित्र पुचः
५५) महासति पट्टान सूत्र	५८) बुद्ध व शिक्षा

(नेपाळी भाषा)

१) बौद्ध प्रश्नोत्तर	७) बुद्ध र वहाँको विचार
२) बौद्ध दर्शन	८) शान्ति
३) नारी हृदय	९) बौद्ध ध्यान
४) बुद्ध शासनको इतिहास	१०) पञ्चशील
५) पटाचारा	११) लक्ष्मी
६) ज्ञानमाला	१२) उखानको कथा संग्रह

Dhamma.Digital

Dharmakirti Publication—
(English)

1. Buddhist Economics & The Modern World
2. Dharmakirti Vihar Today